

İŞGAL YILLARINDA ADAPAZARI KAZASINDA YUNAN MEZALİMİ

Dr. Zekeriya TÜRKMEN*

GİRİŞ

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında Türk Milleti'nin bütün fertlerinin olduğu gibi, Adapazarı ve yöresi insanlarının da çok mühim rol oynadığı bilinmektedir. Millî Mücadele döneminde Adapazarı ve yöresinin Kuva-yı Milliye saflarına katılması Sivas Kongresi'ni takip eden günlere rastlamaktadır. Mustafa Kemal Paşa'ya Damat Ferid Paşa kabinesinin dindenmesi halinde İstanbul hükûmetine karşı hareket etmeye hazır olduklarını bildirenler arasında Adapazarı Kuva-yı milliyecileri de vardı. Nitekim, 1 Ekim 1919 tarihinde Hendek ve Adapazarı'nın bazı yerlerinde halkın Kuva-yı milliyeye katıldıkları haberi her tarafta duyulmakta idi.

Kuva-yı Milliye'nin Adapazarı Yöresindeki Faaliyetleri ve Karşı Hareketler

Adapazarı'nda ilk milli müfrezelerin kurulması için yöredeki resmi devlet görevlileri ile halkın önemli katkıları olmuştu. Adapazarı Belediye Başkanı Fahri, Müderris Harun Efendi, Adil Hasan, Mehmet Sıtkı, Emekli Binbaşı İsmail Hakkı, Yüzbaşı Ramiz, Hopalı Yüzbaşı Rauf, Trabzonlu Doktor Yüzbaşı Raif, Gebze'den gelen Dr. Fahri Can, iş adamı Metozade Hüseyin, Ömer Faik, Fabrika müdürü Nemettin ve Dava Vekili İbrahim Beyler¹ Kuva-yı Milliye teşkilatını kurup, Mustafa Kemal Paşa'ya da bağlılık telgrafı çekmişlerdi. Daha sonra Adapazarı milli komutanlığını üzerine alan Kuşçubaşı Eşref Bey de buraya gelmiş, milli teşkilatın ku-

* Genelkurmay ATASE Başkanlığı Atatürk Araştırma ve Eğitim Merkezi.

¹ Geniş bilgi için bk., Ali Fuat Cebesoy, **Millî Mücadele Hatıraları**, İstanbul 1953, s. 376; ayrıca bk., **Tarihte ve Günümüzde Sakarya**, Sakarya Valiliği Yayını, Tarihsiz, s. 47-48.

rulmasında rol almıştı². Hatta Kuşçubaşı Eşref Bey'in Kuva-yı Milliye'nin masraflarının zenginlerden toplanacak paralarla karşılanacağı yolundaki beyan ve uygulamaları bazılarının tepkilerini çektiği gibi, bir müddet sonra burayı terk etmesine de neden oldu³. Nitekim, Kuşçubaşı Eşref'e yönelik bu hareket bir müddet sonra Kuva-yı Milliye'ye karşı bir tavır haline dönüşerek, Düze ve Bolu bölgesindeki bir takım ayaklanmalara da zemin hazırladı.

Adapazarı'nda olduğu gibi, Geyve ve Hendek'te de kuva-yı milliyeyi destekleyecek Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetleri kurulmuştu.

Geyve'de Hafız Fuat (Çelebi) Efendi'nin başkanlığında Kaymakam Hazım Bey, Jandarma komutanı Esat Bey, Burhanettin Çelebi, Rıza (Şahin) Bey, ve Sefer Bey'lerin katılmasıyla kuva-yı milliye teşkilatı kurulmuştu⁴.

Hendek'te ise, Rauf Bey'in önderliğinde Şefik Kahvecioğlu, Hacı Mehmet Dinçer, Molla Mehmet Keskin, Muallim Arif Beyler kuva-yı milliye teşkilatını kurdular ve İstanbul hükûmetiyle bağlarını kestiklerini, Temsil Heyetine çektikleri telgrafla bildirdiler.

Kuva-yı milliyenin Adapazarı, Geyve ve Hendek kazalarında gücünü göstermesi gerek işgalci düşmanın, gerekse işbirlikçilerinin dikkatini çekmiş, onları karşı önlemler almaya yöneltmişti. Bu sırada Akyazı bölgesinde ortaya çıkan Çerkes Talustan Bey'in İstanbul hükûmeti desteğiyle başlattığı isyan başarılı olamamış; fakat, 1920 ilkbaharında başlayacak olan ayaklanmalara zemin hazırlamıştı⁵.

2 Adnan Sofuoğlu, **Kocaeli ve Sakarya'da Kuva-yı Milliye ve Karşı Faaliyetler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, H. Ü. İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 1987, s. 60-62. Rahmi Apak'ın ifadelerine bakılırsa, Eşref Bey'in bölgedeki faaliyetleri Karakol Teşkilatı aracılığıyla kendisinin de daha öncelerden tanıştığı Mustafa Kemal Paşa'ya bildirilmişti. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa onu Adapazarı-Düzce-Bolu bölgesi Kuva-yı Milliye Komutanlığına atamıştır. Bk., Rahmi Apak, **İstiklal Harbinde Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, Ankara 1990, s. 113.

3 Geniş bilgi için bk., Adnan Sofuoğlu, **Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu (1919-1921)**, Ankara 1994, s. 336-337.

4 Rahmi Apak, Aynı eser, s. 157. Gelişmelere bakılırsa Adapazarı bölgesinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin 30 Eylül 1919 tarihinden sonra kurulması muhtemeldir. Tarihlendirme konusunda yapılan tartışmalar için bk., Mahmut Goloğlu, **Üçüncü Meşrutiyet 1920**, c. III, Ankara 1970, s. 304; Ömer Sami Coşar, **İstiklal Harbi Gazetesi**, Milliyet Gazetesi Yayını 1968, 24 Eylül 1919 tarihli nüshası.

5 Düzce-Bolu ayaklanmaları hakkında geniş bilgi için bk., Rükü Özkök, **Düzce-Bolu İsyanları**, İstanbul 1971; ayrıca bk., Adnan Sofuoğlu, Aynı tez.

Geyve Boğazı, Kuva-yı milliyenin ele geçirmek zorunda olduğu stratejik önemi çok büyük olan bir geçitti. Dolayısıyla Geyve Boğazı'nın ele geçirilmesi ve sürekli olarak elde tutulması Milli Mücadele'nin başarıya ulaşması açısından son derece önemli idi.

Adapazarı ve Yöresinde Yunan İşgal Faaliyetleri⁶

İşgal felaketine uğrayan her yerde olduğu gibi, Adapazarı kazasının da Yunan işgaline maruz kalan bölgesi Sakarya Nehri'nin batısındaki sahasıdır⁷. Mondros Ateşkes antlaşmasını müteakip başlayan işgal olayları münasebetiyle Batı Anadolu'da tamamen serbest kalan yerli Rum ve Ermeni çeteleriyle Yunan birliklerinin saldırılarına uğramayan belde ve köy hemen hemen kalmamıştır⁸. Rum ve Ermeniler bölgede azınlıkta olmalarına rağmen⁹, İtilaf Devletleri'nden aldıkları cesaretle hareket edi-

6 Bu makalenin hazırlanması sırasında büyük ölçüde 1921 yılında Adapazarı kaymakamı olarak görev yapan Özdemir Bey tarafından hazırlanan ve İzmit Mutasarrıflığına gönderilen rapordan yararlanılmıştır. Bu rapor, bilahare diğer bölgelerdeki raporların da ilavesiyle TBMM hükümeti Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti Garp Cephesi İstihbarat Şubesi tarafından "Yunanlıların Yeni İşgal Ettiikleri Söke Havalisinde Yunan Askerlerinin Vahşeti" adıyla yayımlanmıştır. Eser, Gnkur ATASE Başkanlığı kütüphanesi İstiklal 152 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Bu eser, E. Kur. Alb. Talat Yalazan tarafından hazırlanan **Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırımı Girişimi** adlı eserin ikinci cildinde kullanılmış, fakat yazar bunu çok kısa bir şekilde özet olarak vermiştir. Biz, bu makalemizde tam metni neşretmeyi ve günümüz Türkçesine aktararak vermeyi daha yararlı gördük.

7 Adapazarı kazası, 26 Mart 1921'de Yunanlılar tarafından işgal edilmiş; fakat, milli kuvvetler aynı yılın Haziran ayında (21 Haziran 1921) tekrar burayı geri almışlardır.

8 İstiklal Harbi döneminde Yunanlılar tarafından icra edilen mezalime dair bütün belgeler, harbin sonunda derlenip toplanarak Osmanlıca olarak basılmıştır. Fakat bu çalışmaların tamamı günümüz Türkçesi ile henüz neşre edilmemiştir: Dahiliye Nezareti, Türkiye'de Yunan Fecayii, Bir ve İkinci Kitap, İstanbul 1337; **İzmir'in İşgali Üzerine Makamat-ı Askeriyeden Mevrut Raporlar**, İkinci Kitap 1335 (Bu eser tarafımızdan günümüz Türkçesine çevrilmiş olup basım aşamasındadır); Yunan Fecayiiine Mütcellik Aydın Vilayetinin Beynelmüel Tahkik Heyetine Verilmek Üzere Topladığı Vesaik-i Resmîye, İstanbul 1335; Garp Cephesi İstihbarat Şubesi Neşriyatı, **Söke ve Havalisinde Yunan Mezalimi**, Ankara 1337. Bunların yanında yakın dönemde yapılan çalışmalara da şunları örnek gösterebiliriz: Kadir Mısırlıoğlu, **Yunan Mezalimi**, İstanbul 1972; Talat Yalazan, **Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soy Kırımı Girişimi** (15 Mayıs 1919-9 Eylül 1922), c.I, II, Ankara 1994.

9 1914 yılında yapılan nüfus sayımına göre Adapazarı kazasında 76.864 Türk-Müslüman, 7.959 Rum, 16.461 Ermeni, 113 de Yahudi olmak üzere toplam 102.051 kişi yaşamaktadır. Bk., Kemal Kaprat, Ottoman Population 1803-1914, London 1985, s. 114 vd; bundan başka Kurtuluş Savaşı yıllarında yabancı istatistiklerden hareketle İstiklal Gazetesi (nr: 85, 17 Mart 1919)'nin verdiği nüfus rakamlarından Batı Anadolu'daki birkaç vilayetin nüfusu şöyle gösterilmektedir.

VİLAYET	TÜRK	RUM	ERMENİ
AYDIN	1.093.334 (%84)	208.283 (%15)	15.105 (%1)
Hüdavendigâr	1.696.595 (%80)	230.711 (%14)	88.991 (%5)
KASTAMONU	992.679 (%77)	21.507 (%3)	2.647 (%0,2)

yorlardı.¹⁰

Kurtuluş Savaşı yıllarında Adapazarı ve yöresindeki kuva-yı milliye karşıtı hareketler içerisinde işgalci devletlerin kışkırtıp örgütledikleri Rum ve Ermeni çetelerinin de önemli rolleri olmuştur. Adapazarı yöresinde Rum çeteleri özellikle 20.000 nüfusu aşkın gayr-ı müslimin yaşadığı Geyve civarında etkili olmuşlardı. Hakim bir tepe üzerinde kurulmuş olan 1200 hanelik Ortaköy, Rum çeteciliğinin merkezi üssü konumundaydı. Yine Adapazarı'nın kuzeyindeki Fındıklı, Aşağıköy ve Kantarköy mahallelerinden oluşan Fındıklı Rum köyü de çetecilerin merkezlerinden idi.

Geyve yöresindeki Rum çetelerinin yanı sıra, Ermeni çeteleri de bölgede etkili olmuşlardı. Adapazarı'nın kuzeyindeki Firuzlu (bugünkü adı Ferizli), Ermeni Cedit, Damlık Ermeni köyleri de Ermeni çetecilerinin merkezi durumunda idi¹¹.

Adapazarı 26 Mart 1921 tarihinde İzmit ve civarını daha önceden işgal etmiş olan 11 nci Yunan Tümeni tarafından işgal edildi. Adapazarı'nın işgali Yunan ordusunun 23 Mart 1921 tarihinde başlattığı genel taarruz çerçevesinde girişilmiş bir harekâttı.

Birinci İnönü Muharebesi'nde Türk ordusuyla yaptığı ilk savaşı kaybeden Yunan ordusu, müttefikler nezdinde prestijini yeniden sağlayabilmek için 23 Mart taarruzunu başlatmıştı. Yunan genelkurmayı 11 nci Yunan tümenine yapılacak olan genel taarruza yardımcı olmak amacıyla Adapazarı, Sapanca, Geyve kesiminde toplandığını öğrendikleri Türk kuvvetlerine karşı bir harekâta geçilerek, Türk kuvvetlerinin bölgeden uzaklaştırılması görevini vermişti. Yunanlıların Adapazarı bölgesindeki askeri durumla ilgili bilgileri yerli Rumlar ile İngiliz keşif uçuşları sayesinde elde ettikleri bilgilere dayanıyordu.

10. İşgal güçlerinin kendilerine gösterdikleri samimiyetten istifade eden yerli Rum azınlıklar bu sırada özellikle Fener Rum Patrikhanesinin propagandasının etkisinde kalıyorlar. Azınlıklar, Büyük Yunanistan emellerine hizmet etmek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Bunlara karşı yine en büyük mücadeleyi sergileyenlerden birisi Türk ortodokslarının lideri olan Papa Eftim Efendi idi. Papa Eftim gazetelere verdiği beyanlatları ile Türk Milli Mücadelesinin yanında, Fener Patrikhanesinin karşısında olduğunu her zaman vurgulamıştır.

11 Cumhuriyetin 75 nci Yılında Sakarya Vilayeti, Sakarya Valiliği Yayını, Sakarya 1998, s. 30.

İzmit üzerinden harekete geçen Yunan tümeni, 24 Mart 1921 tarihinde Kırkpınar'ı işgal etti. Düşmanın ileri harekâtına yerli Rum ve Ermeni çeteleri de katılmışlar, 25 Mart'ta ise Sapanca işgal edilmişti. Yunan ordusu ilerlerken Adapazarı bölgesinde bulunan zayıf Türk birlikleri mukavemet edememişti. Hatta 33 ncü Süvari Alayı bu sırada savunma tertibi olarak Sakarya Nehri'nin doğusunda mevzilenmişti. Muhtemel düşman işgali karşısında halk, bu sırada çaresiz şehri terk etmeye başlamıştı. 26 Mart günü zayıf direnişi kırdıktan sonra Yunanlılar Adapazarı'nı işgal etmişlerdi. Yunan birlikleri ile Sakarya nehri kıyısında mevzii muharebeler yapılmış, bunlarda Türk kuvvetleri baskınlarla üstünlük sağlamayı başarmışlardı. Sakarya Nehri üzerindeki Tavuklar köprüsü 3 Nisan 1921 tarihinde Türk birlikleri tarafından yakılarak Yunan ordusunun karşı tarafa geçmeleri önlenmişti. Her iki taraf arasında Sakarya Nehri boyunca mücadeleler sürdürülürken, Yunan ordusundan aldığı cesaretle yerli Rum ve Ermeni çeteleri ise baskın, yağmalama, adam kaçırma, ırza geçme gibi işrenç hareketleri icra ediyorlardı. II nci İnönü Muharebesi'nden de yenilgi ile çıkan düşman, neticede Adapazarı'ndaki birliklerini İzmit'e geri çekmeye başladı. 16 Haziran'dan itibaren Türk kuvvetlerinin de sıkıştırması sonucu geri çekilmeye başlayan Yunan ordusu, Ferizli ve Damlık köyleri ile daha pek çok yeri yakarak İzmit'e yönelmişti. Düşmanın Adapazarı'nı yakmasına fırsat verilmeden şehir 21 Haziran 1921 sabahı saat 04'00'de yapılan baskın taarruzla tekrar Türk ordusunun denetimini geçmiş oldu. Şehre ilk giren kuvvetler ise, yöredeki kuva-yı milliye liderlerinden Halit Molla ile Kâzım Kaptan idi. Aynı gün, Türk süvari birlikleri bütün Adapazarı civarını denetim altına aldı¹².

Bu haksız işgal olayında Adapazarı kazası da dahil olduğu halde her zaman ve her yerde ülkesine hizmet eden ve düşman emellerine karşı fiili olarak harekete geçen masum Türkler ya katledilip öldürülmüş veya yaralanmıştır. Adapazarı kazasına bağlı pek çok köy Yunan ve yerli işbirlikçi

12 Cumhuriyetin 75 nci Yılında Sakarya Vilayeti, s. 31-33.

Rum ve Ermeni çeteleri tarafından evler soyulduktan sonra yakılmış¹³; bu arada kadın ve kızların namusları kirletilmiştir. Bu işgaller devam ederken yapılan insanlık dışı zulüm ve alçakça hareketler yeterli görülüyormuş gibi, milli ordunun ileri hareketi üzerine geri çekilmeye mecbur kaldıkları zaman, işe yarar erkekleri, bulabildikleri genç kadın ve kızları beraberlerinde götürmüşlerdir

YUNANLILARIN ADAPAZARI'NDA YAPTIKLARI MEZALİM¹⁴

1921 yılı Şubat ayından itibaren Adapazarı taraflarını kontrol altına alan Yunan Ordusundan cesaret bulan yerli Rum ve Ermeni çeteleri hemen harekete geçerek uzun yıllar barış ve kardeşlik içerisinde yaşadıkları ve kendilerini himaye etmiş olan Türklere karşı akla gelmeyecek her türlü harekete girişmeye başladılar.

Adapazarı kazasına ait 25 mahalle ile 45 köyde toplam 415.176 lira kıymetinde bina ve yapı, 2.250.000 lira kıymetinde mal ve mülk tamamen yakılmıştır. Kısmen yakılıp gasp edilen mal ve eşyanın kıymeti 2.360.400 liradır. Bundan başka 2.136.320 lira kıymetinde 334.400 kilo buğday, 132.130 kilo arpa, 188.000 kilo yulaf, 324.500 kilo mısır, 15.930 kilo çavdar ile 127.050 lira kıymetinde 850 at, 28.000 lira kıymetinde 288 katır, 5.100 lira kıymetinde 102 merkep, 1.689.900 lira kıymetinde 12.760 öküz, 1.418.000 lira kıymetinde 11.300 inek, 855.000 lira kıymetinde 75.000 koyun, 21.700.000 lira kıymetinde ticaret eşyası ve 12.970,765 lira nakit para çalınmıştır¹⁵. Şimdi sırasıyla Adapazarı merkezindeki mahallelerden başlayarak belde ve köylerde icra edilen yağma, cürüm ve öldürme olaylarını şu şekilde açıklamak mümkündür:

Adapazarı Merkez Mecidiye Mahallesi

Hasan Efendi'nin oğlu Halil Efendi, Simitçi Mehmet Ağa, Gazhane Bekçisi Abdullah Ağa, Eskici Şakir Ağa 26 Mart 1921'de kasabayı işgal

13 Adapazarı kazasına bağlı 14 köyün bu sırada yakıldığı belgelerde geçmektedir. Bk., Gnkur. ATASE Arşivi **Türk İstiklal Harbi Fonu**, Kıs: 1072, Ds: 520, F: 59.

14 Bu başlıktan itibaren elimizde bulunan raporun günümüze Türkçesine aktarımı yapılmış, asıl metne bağlı kalmıştır.

15 Bu ifadelerden sonra (Bu konuyla ilgili asıl belgeler Erkan-ı Harbiye'dedir) kaydı yer almaktadır.

eden Yunan askeri tarafından katledilmiştir. Yunanlılar çekilirken Arnavut Ahmet Ağa, Mahalle Bekçisi Sadık Ağa, Kunduracı Faik Usta adlı kim-seleri esir alarak beraberlerinde götürmüşler ve Y. S. Ağa'nın eşinin ırzına geçmişlerdir.

Semerciler Mahallesi

İşgal esnasında Saatçi İsmail Efendi Yunan askerleri tarafından so-kakta kurşunla şehit edilmiş; A. A. Efendi'nin kızı P. Hanımla H. M. Efen-di'nin eşi A. Hanım'ın ırzına geçmişler, Muavin Ali Efendi'yi yaralayıp muhacirlerden zaptiye Ahmet Ağa'nın evini yakarak kendisini çok feci şe-kilde dövmüşlerdir. Bu arada Yusuf Ağa'nın evi yakılmış, Yunanlılar çe-kilirken Hatip İsmail Efendi, Hatip Nuri Efendi, Müezzın Mehmet Efendi, Kahveci Serd Mehmet Ağa, Gürcü Hacı Hafız Mehmet Efendi, Batum mu-hacirlerinden Gürcü Hacı Ahmet Efendi'yi esir alıp beraberlerinde gö-türmüşlerdir.

Birinci Yeni Cami (Cami-yi Cedid-i Evvel) Mahallesi

Yine işgal sırasında Ömer oğlu Asım Efendi'nin beş, Kone Mehmet Ağa'nın beş, Torlak Osman'ın sekiz, İbrahim Bey'in altı, Canbaz Ahmet Efendi'nin yedi, İsa Beyoğlu Muharrem Bey'in altı, İsa Beyoğlu Ali Bey'in sekiz, Pehlivan Musa'nın iki evi yerli Rum ve Ermeniler tarafından yakılıp tahrip edilmiş ve Meşk Hamza Ağa ile Bakkal Mehmet Efendi Yunanlılar tarafından şehit ve Nalbant Hasan'ın oğlu Ali, Hafız Ahmet oğlu Hafız Hamdi, Ahmet oğlu Kurban, Hacı Hüseyin Efendi, Çarkalı beş değirmenli İsmail Ağa'yı beraberlerinde esir alıp götürmüşlerdir.

Hasırcılar Mahallesi

Bu mahalleden İdris oğlu Ahmet'in evi ile samanlığı yakılmıştır. Yu-nanlılar çekilirken Muhtar Ahmet Ağa, Hoca Osman Efendi, Hoca Bekir Efendi'yi esir alıp götürmüşlerdir. Hoca Bekir Efendi daha sonra yolda dö-vülerek öldürülmüştür.

Aziziye Mahallesi

İşgal sırasında Yunanlılar Hacı Ömer Lütfi Efendi'yi Perukâr İbrahim'i şehit etmişler; Hasan Hilmi oğlu Abdullah'ın evini tahrip etmişler kızı H.'nin namusunu kirletmişlerdir. Eski muhtar Fazlı Ağa'nın, Derviş Ağa, Salih oğlu Emin, Abdullah oğlu Fehim, Monik'in Rüstem, Yaşarların Hacı İbrahim; İsmail Efendi ve Ufuk Osman esir olarak götürülmüş; Kocalık Muharrem, Süleyman oğlu İlyas, Hacı Derviş Ağa demirli kamçı ile dövülüp işkenceye maruz kalmışlardır. Yunanlılar çekilirken Hatip Emir Hasan oğlu Saim Efendi, Geyveli Halim, Ömer Lütfi Efendi oğlu Hasan ile Sait Ömer Ağa'yı da esir alıp götürmüşlerdir.

İkinci Yeni Cami Mahallesi

Ali oğlu Mahmut Yunan askerleri tarafından şehit edilmiş ve çekilirken Bakkal Rasim Efendi de esir alınıp götürülmüştür.

Necişler Mahallesi

Yerli Rum ve Ermeniler tarafından Bosnalı Salih Efendi'nin evi tahrip edilmiş, Ç. H. Ağa'nın eşi F.'nin ırzına geçilmiş ve Seyid Ömer Ağa, Müezzın Sıtkı Efendi, Serezli Hüseyin, Çakıcı İbrahim Ağa, Kör Hafız'ın biraderi Hüseyin, Gürcü Hasan adındaki kimseler esir olarak götürülmüştür.

Pabuççular Mahallesi

Yerli Rum ve Ermeniler tarafından Hacı Yusuf'un oğlu İbrahim bıçakla iki ayağından yaralanmış, Çerkes Yusuf Çavuş'un biraderi İdris dövülmüş, Karabulut İsmail'in gözü oyulmak suretiyle şehit, Paşa Süleyman'ın İsmail telef edilmiş ve Yunanlılar çekilirken Hüseyin oğlu Mehmet Çavuş, İsmail oğlu Ömer, Değirmenci oğlu Hüseyin, Mustafa oğlu Faik, Kunduracı Fahri Usta, yolda götürülürken düşman askerleri tarafından şehit edilmişler, Çakır Hüseyin'in oğlu Ahmet, Mustafa oğlu Faik, Kunduracı Fahri usta ise esir olarak götürülmüştür.

Çukur Ahmediye Mahallesi

Yunan askerleri tarafından Çoban Emrullah şehit, Hoca Yahya Efendi, Canbaz İbrahim Çavuş, Egend Mehmet, Çoban Hakkı, Bekir Çavuş, Hafız Hamit Efendiler esir alınıp götürülmüşlerdir.

Garip Mahallesi

Akrep İbrahim Ethem Efendi'nin 117.500 kuruşluk evi eşyasıyla, patates ve zahireleri yerli Rum ve Ermeniler tarafından gasp edilmiştir. Bu miktar hasar cetvel içeriğine dahil edilmemiştir.

Gedikoğlu Mahallesi

Hatip Hafız Mustafa Efendi, Cuhların Osman Ağa Yunan askerleri çekilirken esir olarak götürülmüşlerdir.

Kaza merkezindeki mahallelerde icra edilen faaliyetlerden tespit edilebilenler bunlardan ibaret olup, merkeze bağlı köylere gelince onları da şu şekilde sıralamak mümkündür:

Köyler (Harita-1)

Çubuklu Köyü

Bir tabur düşman askeri ve ayrıca 300 kişilik yerli Rum ve Ermenilerden oluşan çete 1920 yılı Ekim ayında bu köyü basarak Hüseyin oğlu İbrahim ile İsmail oğlu Servet'i bıçakla şehit etmişler; Muhtar M. Ağa'nın kızı H.'nin, Aziz'in ailesiyle Molla A.'in ailesinin ırzına geçmişler; çekilirken Süleyman Efendi'nin oğlunu esir alarak götürmüşler ve üç haneyi ise tamamen tahrip etmişlerdir.

Kâzımpaşa Köyü

Dörtüzü çete ve yirmisi Yunan piyadesinden oluşan bir kuvvet 1920 yılı Ekim ayında köyü basarak Hatip Halil Hoca'yı şehit etmişler, Molla Ahmet'in Mustafa ile Osman oğlu Salih'i esir etmişlerdir.

Erikler Köyü

26 Mart 1921 tarihinde gelen Yunan ve yerli hristiyan çeteleri köyden Mehmet oğlu Kazım, Ali oğlu Mehmet, Recep oğlu Abdullah'ı şehit etmişler; müteveffa İbrahim'in eşi Z., Latif'in eşi F., Fatma. ve Şerife, Mehmet'in eşi A.'nin ırzlarına geçip 25 ev ile beraber 26 samanlığı ve camiye yakmışlar ve bir mekteple 96 evi tahrip etmişlerdir.

Yukarıdere Köyü

18 Teşrin-i Evvel 1920 tarihinde Bilecik-Arslanbey-Firuzlu-Fındıklı-Akmeşe-Karusu Rum ve Ermenilerinden İzmirli Vangelos (Ortaköylü-Geyve'ye bağlı), Koço ve Nikola adlı çete reislerinin kumandasındaki çeteler köyü basarak İbrahim oğlu Şuayp adlı çocuğun kafasını kırmak suretiyle şehit etmişlerdir. Maddi zayıat cetvelinden hariç olarak 200 koyun, 170 keçi, 140 inek, 60 öküz, 10 hergele, 1 aygır Ortaköy çeteleri tarafından alınmıştır. 200 kile* çavdar**, 500 kile mısır, 300 kile yulaf, 500 kile arpa, 1.000 kile buğday gasp edilmiş, evler tamamıyla soyulmuştur.

Aşağıdere Köyü

Ortaköy, Serdivan, Eşme Rum ve Ermeni çeteleriyle Ohannes'in idaresindeki İzmir çeteleri 20 Teşrin-i Evvel 1920'de köyü basarak muhacirlerden Mehmet oğlu Hasan ile Mehmet Şah adlı kimseleri İzmit yoluna angaryaya sevk ederken şehit etmişlerdir. Ali kızı E., Abdi kızı M. ile Mehmet kızı Ş.'nin Rum çeteleri tarafından ırzına geçilmiştir. Yunanlılar çekilirken Muhtar Mehmet'in oğlu Mustafa'nın 5.000 liralık değirmenini yakmış, Hacı Abdi, Yusuf oğlu Şaban, İbrahim oğlu Ali adlı kişiler esir edilmiştir. Bu faaliyetleri icra eden çete reisi Ohannes ile iki Rum'dur. Köyde 52 evin eşyası ise tamamen soyulmuştur.

* Kile tahıl ölçmede kullanılan bir ölçektir. İstanbul kilesi ve İbrail kilesi gibi türleri vardır. İstanbul kilesi tahılın türüne göre 18-20 okka yaklaşık 25 kg, İbrail kilesi ise 70-80 okka yaklaşık 100 kg. gelmektedir.

** Yukarıdaki hesaba göre $200 \times 25 = 5.000$ kg. yani 5 ton dur.

Karakaş Köyü

Bu defa Serdivan, Fındıklı, Ortaköy, Karasu Rum ve Ermenilerinden oluşan çete ve onları destekleyen nizami Yunan kuvvetleri 28 Teşrin-i Evvel 1920 tarihinde köyü basarak Ömer oğlu Mehmet, Aşkın oğlu Mehmet ile Korucu Ahmet'i Kulaksız Çiftliği suyunda kafalarını kesmek ve derilerini yüzmek suretiyle şehit etmişlerdir. A. Ağa'nın ailesi C. ile Hoca Halid'in Süleyman'ın oğlu Y.'in eşlerinin ırzlarına çeteler ve düşman askerleri tarafından tecavüz edilmiş; çekilirken de Hoca Halid'i esir alarak beraberlerinde götürmüşler ve üç evi tahrip etmişlerdir. Bu mezalimde en faal görünen Ermeni Ardaşan çetesi olmuştur.

Karaaptiller Köyü

26 Mart 1921 tarihinde düşman askerleri ile Ortaköy, Eşme, Fındıklı, Tekneci ve Karasu Rum ve Ermenilerinden oluşan çeteler köyü basarak Sapançalı Deli A.'in ve Mehmet Ali oğlu S.'in ailelerine tecavüz etmişler; Hüseyin oğlu Mustafa, Hüseyin oğlu İbrahim, Abdullah oğlu Zekeriya, Abdullah oğlu İlyas, Hacı Mustafa, Şahin Ali, Ali oğlu Süleyman, Ali Çavuş ve Ali oğlu Osman'ı yaralamışlar ve çekilirken İbrahim Onbaşı, Yusuf oğlu Mustafa ve Bosna muhacirlerinden Bekir'i şehit etmişlerdir.

Dağköy-Yoncalı Köyü

Vangel, Serdivanlı Koço ve Ardaşan çeteleriyle bir miktar Yunan askeri köyü basarak Mehmet kızı C.'nin ırzına geçmişler ve köy muhtarı Hacı Hüsnü'yü yaralamışlar; Hatip Hüseyin Mustafa, Ahmet oğlu Ahmet ve Hasan oğlu Yusuf'u çekilirken şehit etmişlerdir.

Kömürlük Köyü

28 Mart 1921 tarihinde yerli Rum ve Ermeni çeteleriyle düşman askeri köyü basarak Hacı Osman'ın kayınvalidesini şehit etmişlerdir.

Göktepe Köyü

Aynı günde düşman askerleri ile Vangel çetesi köyü basarak Garip Ahmet'in samanlığını yakmışlar, giderlerken de Lütfi'yi şehid edip, Süleyman oğlu Salim'i arabasıyla birlikte esir alıp götürmüşlerdir.

Eceldere Köyü

Düşman, Vangel ve Ortaköy çeteleriyle birlikte 12 Teşrin-i Evvel 1920'de köye gelerek Çırakoğlu Yusuf, Hacı Durak oğlu Hüseyin, Kara Ali oğlu Hüseyin adlı kimseleri yaralamış Ali Osman oğlu Mustafa'yı çekilirken esir etmiş ve 25 haneyi tamamen yağmalamışlar ve 30 kile mısır, 30 kile yulaf, 162 koyun, 21 inek, 10 öküz ve 30 adet keçiyi gasp etmişlerdir.

Meşeli Köyü

Düşman aynı günde bu köyü basarak Şerif Ali kızı A.'nin ırzına geçmiş, çekilirken de kardeşi Mehmet ile Muhacir Hasan'ı esir almış; 80 evi yağma etmiştir. Ayrıca 10 kile mısır, 40 kile yulaf, 20 kile arpa, 8 kile buğday, 20 koyun, 10 inek ve 5 öküzü gasp etmişlerdir.

Mahmudiye Köyü

Bir miktar düşman askeriyle Pandeli çetesi 1920 yılı Teşrin-i Evvelinde köyü basarak Mustafa'nın zevcesi A.'nin ırzına geçip Korucu Hasan'ı yaralamışlar ve 22 evi yağmalamışlardır.

Taşkısığı Köyü

Vangel çetesiyle bir miktar düşman askeri 27 Mart 1921 tarihinde köyü basarak Tahir kızı K., Mehmet kızı A., Mustafa kızı H.'nin ırzına geçmişler; Karayakalı Ahmet ile Mehmet'i şehit etmişlerdir. 30 evi yağma edip, 50 kile mısır, 300 kile yulaf, 50 kile buğday, 220 koyun, 37 inek, 17 öküz, 19 manda, 3 at, 75 keçi ile 2.123 lira gasp etmişlerdir.

Salâhiye Köyü

Yerli Rum ve Ermeni çeteleriyle düşman askeri 10 Teşrin-i Evvel 1920 tarihinde Said'in eşi Sıdika'yı şehit etmişler; Şakir oğlu Mustafa, Ali oğlu İsmail, Kulaksız oğlu Mustafa adlı kimseleri çekilirken esir alıp götürmüşlerdir.

Yazlık-Refahiye Köyü

Yerli Rum ve Ermeni çeteleriyle düşman askeri 27 Mart 1921 tarihinde köyü basarak Hacı Ömer oğlu S.'in eşinin ırzına geçmiş; Muhacir

Receb'i esir etmişlerdir. 30 evi tamamen yağma edip, 500 kile mısır, 20 kile yulaf, 20 kile arpa, 50 kile buğday, 15 inek, 8 manda ve 40 öküzü gasp etmişlerdir.

Akarca-İcadiye Köyü

Bir miktar düşman askeriyle yerli Rum ve Ermeni çeteleri 30 Mart 1921'de köyü basarak İlyas kızı N., Musa kızı H., İbrahim kızı İ.'in ırzına geçmişler; Hacı oğlu Musa'yı ise şehit etmişlerdir. Giderlerken Recep oğlu Ahmet, Hasan kızı Asiye, Ali kızı Saniye, Recep kızı Asiye, Zekeriya oğlu Süleyman ile kız kardeşi Naciye, Fatma ve Nadide, İshak oğlu Ömer, Recep Efendi'nin Ömer'in ailesini, Ömer'in validesi Fatma'yı, Ömer oğlu Hüseyin'i, Ali Beyoğlu İlyas ve Murad'ı, Ali Bey kızı Hayriye'yi, oğlu İsa'yı, Sarı Osman'ı, Sarı Osman'ın oğlu Kamil'i, kardeşi Kazım, Aziz ve kız kardeşi Nesibe'yi esir alarak götürmüşler; ayrıca 25 kile mısır, 50 kile yulaf, 20 kile arpa, 25 kile buğday, 50 inek ve 9 atı gasp etmişlerdir.

Müsellemtepe Köyü

27 Mart 1921 tarihinde gelen yerli Rum ve Ermeni çeteleri ile düşman askerleri 25 evin eşyasını yağma etmişler, çekilirken de Şükrü oğlu Mehmet'i esir etmişlerdir.

Kuruçeşme Köyü

Ermeni Kirkor çetesiyle bir miktar düşman askeri 12 Teşrin-i Evvelde köyü basarak Abdullah'ın eşi, Müminoviç Yusuf, Çoviç Mehmet, Şuşfar Hüseyin, Büyükbaşıç İbrahim ve Mehmet, Berko Hüseyin Behlül, Velicif İbrahim ve Abdullah, Şekip oğlu Osman'ın evlerini yakmışlar; Halil'in eşi F. ve Mehmet'in eşi H.'nin ırzlarına geçmişler; çekilirken de Recep oğlu Ramazan'ı esir ve 60 hanelik köyü baştan aşağıya yakıp 40 kile çavdar, 40 kile mısır, 35 kile buğday, 25 inek, 1 manda ve 10 öküzü gasp etmişlerdir.

Aşağı Kirazca Köyü

Yerli Rum ve Ermeni çeteleriyle birlikte Yunan askeri 27 Mart 1921 tarihinde köyü basarak samanlıklarıyla birlikte 37 evi yağma ve bütün

köyü yakıp eşyalarını da yağmalamışlar; Numan oğlu Mustafa, Abbas oğlu Osman, Halil oğlu Abdullah, Ali'nin eşi Ayşe'yi şehit etmişler; Hasan Çavuş'un kızını da esir alıp götürmüşlerdir.

Arıfbey Çiftliği Köyü

Çeteler 26 Mart 1921 tarihinde bir miktar düşman askeri refakatinde köyü basarak Hüseyin Efendi'yi, İki Osman Çavuşları, Hasan Efendi'yi Salih oğlu Salih, Hacı Mehmet oğlu Rifat, Urmabaş oğlu Arslan, Yıldız oğlu Harun, Kösezade Hüseyin Efendi, Muhtar İsmail Ağa ile Şerif oğlu İsmail'in evlerini yakmışlar; giderlerken de Hüseyin Efendi'yi, Laz Ali'yi ve Çoban Hasan'ı esir etmişlerdir. Bu arada 18 hanenin eşyasını yağmalamışlar; 1.000 kile mısır, 200 kile yulaf, 200 kile arpa, 200 kile buğday, 30 koyun ve 8 öküzü gasp etmişlerdir.

Trabzonlu Köyü

Düşman ve yerli Rum ve Ermeni çeteleri 26 Mart 1921'de köyü basarak ilkönce eşyaları yağma edip 34 ev ile birlikte samanlıklarını tamamen yakmışlardır.

Hanlıköyü

Bir kısım Yunan askeri ve Rum Vangelos çetesi 27 Mart 1921 tarihinde köyü basarak 48 evin eşyasını tamamen yağma etmiş, çekilirken de İsmail ile Osman oğlu Şahin'i esir alıp götürmüşlerdir.

Güneşler Köyü

Rum ve Ermeni çeteleriyle Yunan askerleri 26 Mart 1921 tarihinde köyü basarak Nalbant oğlu Halil, Hacı Ahmet oğlu Hafız Sait, Süleyman Efendi, Tekeroğlu Yakup'un eşinin ve Recep Day'ının evlerini yakmışlar ve çekilirken Recep Day'ının kafasını kesmek suretiyle şehit etmişlerdir. 35 evin eşyasını tamamen yağma etmişler; 20 kile çavdar, 200 kile mısır, 150 kile yulaf, 200 kile arpa, 800 kile buğday; 80 inek, 30 manda ile 6 öküzü gasp etmişlerdir.

Süleymanbey Köyü

Düşman, yerli Rum ve Ermeni çeteleriyle 26 Mart 1921 tarihinde köyü işgal ederek Püskül Salih, Osman, İsmail, Mustafa Dayı, Halil, Hacı Kamil, Muhacir Mümin, Hüseyin, Nazif, İbrahim, İsmail, Osman, Hüseyin, İmam Mehmet ve Nuri'nin evlerini tamamen yakmış, 22 evin eşyasını yağmalamış çekilirken de Ali oğlu Nuri, Ali Bey ve Eyüp adındaki kimseleri esir alarak götürmüştür.

Dağdibi Köyü

Yunanlılar çekilirken Hacı Zekeriya, Hacı Mehmet, Durmuş oğlu İbrahim ile Hüseyin oğlu Hayri adlı kimseleri esir alarak götürmüşler; 50 evin eşyasını tamamen yağma etmişlerdir.

Kumtepe Köyü

26 Mart 1921'de köyü işgal eden Yunanlılarla yerli çetelere 30 evi dam ve samanlıklarıyla beraber tamamen yakıp, kalan 10 evin de samanlıklarını yakmışlar; Hacı oğlu Mehmed'in eşi Atiye'yi silahla şehit etmişlerdir.

Çalıncağ Köyü

Düşman askerleriyle Pandeli, İstavri, Ardaşan çeteleri 30 Mart 1921'de köyü basarak Hacı Ahmet oğlu Halil, Gaşlı oğlu İsmail'in evlerini yakıp gelini, torunu N. ve H.'nin ırzına geçmişler; Soğan oğlunun Şerife ile Ali'nin kızı F.'nin da namusunu kirletmişlerdir. Salih oğlu Mehmed'i yaralayıp gelini, oğlu, damadı Hasan'ı kurşunla şehit etmişler; daha sonra 35 evi eşyasıyla yağma edip 200 kile yulaf, 200 kile arpa, 60 koyun, 70 inek, 15 manda, 12 beygir ve 14 öküzü gasp etmişlerdir.

İkizce Osmaniye Köyü

Pandeli ve Ermeni Haykazar vesair yordakçı çetelerle bir miktar düşman askeri Mart sonunda köyü basarak Yusuf kızı D., Sefer kızı E.'nin ırzına geçmişler; 35 evi eşyalarıyla yağmalayıp halktan zorla 5.000 lira para toplamışlardır.

Aralık İhsaniye Köyü

28 Mart 1921 tarihinde köyü basan düşmanla Serdivan-Fındıklı Rum çeteleri Rıza Efendi, Hacı Coşbak ile Asım Efendi'nin evlerini yakıp, Ahmet oğlu Ali, Ahmet oğlu Mustafa, İbrahim oğlu Derviş'in evlerini tahrip edip F.'nin ırzına geçmişler, ismi bilinmeyen bir kızın da namusunu kirletmişler, 26 evi eşyalarıyla tamamen yağma edip 1.000 kile mısır, 100 kile buğday, 20 öküz, 30 inek gasp ettikleri gibi halktan zorla 700 lira para toplamışlardır.

Yukarı Kirazca Köyü

Zaten 44 evden ibaret olan köy, eşyası yağmalandıktan sonra tamamen yakılmış ve Ali oğlu Arslan Süleyman Onbaşı'yı yaralamışlardır. Düşman çekilirken Osman Beyoğlu Mehmet Ağa ile Hüseyin Ağa ailesi Nuriye'yi esir etmişler; bu köyü basanlar ise Serdivan, Karasu Rum çeteleriyle onların yordakçıları idi.

Beşköprü Köyü

Serdivan köyü, Fındıklı, Ortaköy ve Karasu Rum çeteleriyle beraber bir miktar düşman askeri 26 Mart 1921'de köye gelerek Şaban oğlu Yunus, Remzi oğlu Mehmet Çavuş, Hacı Tahir oğlu Tahir, Muhacir Mehmet Hacı'nın eşi Fatma, Manav oğlu eşi Şerife, Mustafa Hoca, Ali oğlu Mehmet, Edhem Efendi oğlu Celal ile Molla Ahmet'in evleri tamamen yakılmış ve eşyasını da yağma etmişlerdir.

Akçakamış Köyü

Düşman, Serdivan, Fındıklı, Ortaköy, Karasu, Bedel çeteleriyle Pandeli çetesinden müteşekkil bir kuvvetle Nisan zarfında köyü basarak 85 haneden 70 haneyi tamamen yakmış ve Mehmet'in eşiyle Halil'in kızının ırzına geçmişler; Kucurun Mehmet, Kara Mustafa, Mehmet Emin oğlu Sait ile Şerif Ali'nin ailesini şehit etmiştir. 85 haneden 15.000 lira kıymetinde eşya yağma edilmiş; 5.000 kile mısır, 1.700 kile yulaf, 3.000 kile arpa, 4.000 kile buğday, 300 inek, 120 manda ve 70 öküz gasp edilmiştir.

Tekeler Köyü

Pandeli ve sair çetelerle 28 Mart 1921 tarihinde köyü basarak Hacı Bayram oğlu Mustafa'nın evini yakıp, Münir'in biraderini şehit edip, 49 hanenin 19.700 liralık eşyasını yağmalamışlardır. Bu arada 10 kile çavdar, 50 kile mısır, 100 kile yulaf, 150 kile arpa, 350 kile buğday, 23 koyun, 10 inek, 15 manda ve 30 öküz gasp edilmiştir.

Sapanca Nahiyesi (Harita-2)

Yunanlılar 25 Mart 1921'de Sapanca'ya girerek, kasabada 325 ev, 170 dükkan, 17 değirmeni yakıp 55 esir ve 24 şehit olmak üzere 79 biçarenin canını yakmış ve Arifiye, Kalaycı, Hacı Mercan, Şöhretiye, Kuru Çeşme, İlmiye, Memnuniye, Nailiye, Balkaya, Ulviye, Muradiye, Senaiye, Mahmudiye, Dibektaş ve Kürt köyü gibi büyük köyleri ateşe vermiş ve bütün eşyasını çalmış, gasp etmiştir. Sapanca'nın Rüstem Paşa Camii'nin halılarını soyduğu gibi bütün evlerin eşyasını arabalarla İzmit ve Gemlik tarafına sevk etmişlerdir.

Çekilirken Sapanca'nın Yeni Cami Mahallesi'nden Emin Beyoğlu Şükrü, Halim Usta'nın oğlu Mehmet, Boşnak İbrahim, Zeynelzade Ahmet, Memiş oğlu İshak Ağa, Küçük Mehmet oğlu Hüseyin, Hacı Fazlı Ahmet Efendi ve ağalarla Yüzbaşı Namık Beyi, Çayıcı mahallesinden Kahveci Salim, Fok (Fevk) Hasan'ın Salih, Çerkes Şevki, Boşnak İbrahim, Hacı Ahmet, Abdi oğlu Mustafa, Züherlerin Ahmet, Saatlerin İbrahim Ağalar; Rüstempaşa mahallesinden Badiş oğlu Mehmet, Memnuniye Köyünden Remut oğlu Mustafa, Mahmut Dayı oğlu Ali, Feyziye Köyünden Kurnaç oğlu Salih, Çelebi oğlu Ahmet, Hoca Sait Efendi ve Ağaları; Yanık-Şerefiye köyünden Çuhadar oğlu Hasan, Bayraktar oğlu İbrahim'in yeğeni Ali, Kürt köyünden Mehmet'in oğlu Ahmet, Serin Ali, Kürt oğlu Ahmet, Ömer oğlu Ahmet, Laz Mustafa, Mustafa, Şükriye köyünden Hızır oğlu Salih, Şöhretiye köyünden Kadir Onbaşı'nın oğlu Yusuf, Hozoğlu Seyid'in kızı Latife, Muradiye köyünden Havva, Başoğlu Yusuf, İlmiye köyünden Mehmet, Göldibi köyünden Mahmut oğlu Hüseyin, Seyid oğlu Süleyman, Dibektaş köyünden Hafız Ahmet, Ömer oğlu Hüseyin, Hacı Şaban oğlu

Osman, Numan Ağa'nın oğlu Şükrü, Molla Dursun oğlu Ahmet, Nuvar oğlu Ali, Yüza oğlu İsmail, Ömer Ağa'nın İlyas, Köse Osman oğlu İbrahim, Hacı Mercan köyünden İmam oğlu İlyas, Hacı Ali oğlu Ömer, Selim oğullarından Emin oğlu Mustafa, Recep oğlu Yusuf, Mevlüt oğlu İsmail, Kadir oğlu Mehmet Efendi ve Ağaları esir alarak meçhul bir semte sevk etmişlerdir. Memnuniye köyünden Halil oğlu Şirin Ali, Mutoğlu Halim Çavuş, Arifiye köyünden Mahmut oğlu Hüseyin Hoca, Laz Ali Çoban, Şükriye köyünden Huz oğlu Abdullah, Şöhretiye köyünden Kahveci oğlu Recep Ağa, yeğeni Hüseyin, Muradiye köyünden yetmiş yaşında Serdar oğlu Recep, Kuru Çeşme köyünden Bostancı oğlu Hacı Süleyman, Tanıt oğlu Süleyman ve İdris, İhsaniye köyünden Tanıt oğlu Hüseyin, Akçay köyünden Süleyman oğlu Fuat ile misafiri bulunan yedi şahıs, Hacı Mercan köyünden Ömer oğlu Hasan, İbrahim oğullarından Ömer ve Hürşit, Demirci oğullarından Reşit Ağa'nın çocuğu Mehmet, Mahmudiye köyünden ve bölgede herkes tarafından tanınan birisi olan ulemadan Hacı Halil Efendi, Murat oğlu Sefere, Mustafa oğlu Mehmet Ağa ve Efendiler gaddarca öldürülmüş ve Hacı Mercan köyünden Furak oğlu Mustafa'nın karısı Hatice ile birlikte boğazları kesilmiştir.

Ali Rasih Bey'in oğlu Ragıp Bey'den Yunan komutanı zorla 1.000 lira almıştır. Nahiyede zulüm yapan Yunanlılardan başka Kırkpınarlı Agop, Kahveci Yorgi, Deli Vasil, Hacı Yanko'nun oğlu Saatçi Apostol ve çocuğu, Çelinin oğullarından Haçator, Hamparsum, Serkizyan oğullarından Artin Klaycif çocuğu Agop ve gayri müslim eşkiyalar dikkate şayandır.

Söğütlü Nahiyesi (Harita-3)

Büyük Söğütlü Köyü

Yunanlılar ve Vangel çetesi ve İkizce Rumları 150 hanelik köyün eşyasını yağma edip 2.200 lira toplamışlar; 25.000 liralık hasar yapıp, köyden Emin oğlu Osman'ı şehit etmişlerdir. Acem İsmail, Hasan oğlu Feyzi'yi de esir alıp götürmüşlerdir.

Küçük Söğütlü Köyü

Yine Rum çeteleri 60 haneyi yağma edip aldıkları hayvanlardan başka, 5.665 lira gasp edip Laz İbrahim Çavuş'u katli ve İzmirli Mehmed'in damadı Edhem'i araba ve hayvanlarıyla esir alıp meçhul bir semte götürmüşlerdir.

Çingene Söğütlü Köyü

Köyde bulunan 15 evi yağma edip hayvanları gasp ve 300 liralık zarar verdirmişlerdir.

Burhaniye Köyü

Köyde 20 hane yağma edilmiş, 1.818 liralık hasar yapılmış; Mehmet oğlu Osman'ın evi bizzat Yunan komutanı tarafından yakılmış; Hasan oğlu Rüstem'in kızı H.'nin, İdris'in eşi H.'nin, Halil kızı Ş., eşi P., Hacı Hasan'ın eşi F.'nin Yunan askerleri tarafından ırzına geçilmiş mağdure H.'nin babası Rüstem işkencelerle katledilmiş, Hüseyin oğlu Numan arabasıyla esir alınarak sevk edilmiştir.

Temur Bey-İcbariye Köyü

Küçükbaş hayvanların gasp edilmesinden başka yapılan zarar 1.000 lirayı geçmiş, Serezli Mustafa şehit edilmiştir.

Kurudil Köyü

Yunanlılar bu köyden 1.000 lirayı geçkin kıymette at ve eşyayı almışlardır.

Türk Beylik Kışla Köyü

Adapazarı'ndan gelen yerli Rum çeteleriyle karışık Yunan kuvveti Mehmet oğlu Muhacir Hasan'ın evini yakıp evlere dağılarak 20.000 liralık eşyayı yağma ve 10.000 liralık kadın ziyneti gasp etmişlerdir. Ayrıca 8 at, 2 hayvan almışlar; Osman kızı E., Muhtar İsmail kızı H., Sefer Ali kızı E.

Ş., F., Emin kız ı H.'nin ırzına geçmişler, bir çok kadına tecavüz etmişlerdir. Bu meزالime Damlık köyünden Karabet kumandasındaki bir Ermeni çetesi de iş tirak ederek 450 lira kıymetinde eş ya gasp etmişlerdir.

Maksudiye Köyü

80 hane yağma, 1.000 liralık eş ya gasp edilip, 10.000 lira nakit para alınmış ve İdris oğlu Yusuf'un evi yakılmıştır.

Yeniköy

Rum çeteleri 2.000 lira alıp 3.000 liralık hayvanı gasp etmişlerdir. Ömer oğlu Hafız İsmail katledilmiş, Ömer oğlu Hüseyin ve Durmuş'un oğlu esir olarak götürülmüştür.

Soğucak Köyü

Bu köyde de 80 hane yağma edilmiş, 1.500 lira nakit olarak alınmış, 5.000 lira kıymetindeki küçük baş hayvan gasp edilmiş ve İsmail oğlu İsmail ile Osman oğlu Sadullah iş kence yapıldıktan sonra esir olarak götürülmüşlerdir.

Mağaza İlbasiye Köyü

500 lira nakit alınıp, 1.000 liralık hayvan gasp edilmiş ve Babaeskili Hüseyin Dede esir olarak sevk edilmiştir.

Akçukur Köyü

Bu köyden 2.000 lira kıymetinde eş ya ve hayvan gasp olunmuştur.

Damlık Köyü

25 hanelik bir köy olup henüz yeni iskan edilmiş olan muhacirler iş gal esnasında Sakarya Nehri'nin doğusuna geçerek kendilerini kur tarabilmişlerse de, 5.000 lira kıymetindeki eş yaları ve hayvanları düş man çeteleri tarafından yağma edilmiş, köy ateşe verilmiş yangından sadece bir hane kurtulmuştur.

Firuzlu (Ferizli) Köyü¹⁶ (Harita-4)

Bu köye iskan edilmiş olan muhacirler de işgal sırasında Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmişlerdir. Köylülere ait 27.000 lirahk eşya, zahire ve hayvanlar Rum çeteleri ve Yunan askerleri tarafından gasp edilmiştir. Tarlalarındaki 10.000 lira kıymetindeki mahsulleri tahrip edilmiş ve köyden ayrılmayanlardan Berber Mehmet'in eşi P.'ün ırzına geçmişlerdir. Firuzlu tepelerinde karargah kuran Yunan taburu geri çekilirken öncü vazifesini ifa eden yerli Rum çeteleri köyü ateşe vererek 350 haneden iki hane ve 40 samanlıktan başka tamamını yakmışlardır.

Değirmencik Köyü

52 haneden oluşan bu köy Yunan kuvvetlerinin öncüleri olarak gelen Rum çeteleri tarafından yağma edilip 10.000 liralık ev eşyası alındıktan sonra tamamen yakılmıştır. Ayrıca 20.000 liralık zahire, 900 koyun ve keçi, 150 sığır ve manda gasp edilmiştir.

Karagünlü/Karagönlü Aşireti

Küçükbaş hayvanlarının çokluğu sebebiyle bu havalinin en zengin seyyar aşireti sayılan 25 çadır halkından müteşekkil bu aşiret, Vangel çetesinin hücumuna maruz kalmıştır. Hacı Ahmet oğlu İsmail Efendi şehit ve 12.000 lira kıymetindeki mal ve küçükbaş hayvanını gasp etmişlerdir; keza Mehmet oğlu Hüseyin'in başı kesilmek suretiyle şehit, 300 altını, 15.000 liralık küçükbaş hayvanı gasp edilmiştir. Bu arada Ali oğlu Hasan Çavuş ile ailesi esir edilmiş, 6.000 liralık hayvanı gasp edilmiş; Mahmut oğlu Hasan ailesiyle birlikte meçhul bir semte götürülmüştür. Mehmet oğlu Ali'nin 4.000 liralık hayvanı da aynı yağmaya maruz kalmıştır. Diğer aşiret halkından nakden 980 lira, 15 at, 133 sığır, 367 koyun ve kuzu alınmıştır.

Hasan Fakih Köyü

On haneden ibaret olan bu köy Rum çetelerinin baskınına uğrayarak 630 lira nakit alınmış; 710 liralık küçükbaş hayvan gasp olunmuştur. Halil oğlu Salih ve Emrullah oğlu Mustafa arabasıyla esir alınıp götürülmüştür. Köyün ihtiyar heyeti Rum çetelerinin türlü türlü işkencelerine maruz kalmıştır.

¹⁶ Ferizli, bugün Sakarya vilayetinin ilçesi olmuştur.

SONUÇ

Adapazarı kazasının Rum ve Ermeni çetelerinin saldırılarına maruz kalan kısmı Sakarya Nehri'nin batısında kalan köyler olup, bu köylere yapılan mezalim ve en aşağılık davranışlardan esaslı belgelere dayananları yukarıda her köyün ismi altında ayrıntılarıyla verilmiştir.

Şüpheli ve kulaktan duyma olanlarla, mahiyeti meçhul olayların verilmesinden çekinilmiş ve rapor içeriğinde her hangi bir araştırmanın sonucunda bir maddesinin bile aksi ispat edilemeyecek kadar sağlam ve esaslı olmasına dikkat edilmiştir. Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Yunanlıların bu havalide bütün hareketleri yerli Rum ve Ermenilerden çetelerin delaletiyle başlamış ve 1921 yılı Mart sonundan Nisan başına gelene kadar isimleri yazılı köylerde türlü mezalimi yapmışlar ve olan serveti ele geçirdikten, yani hırsızlık yaptıktan sonra çekilmişler ve ancak bundan sonra mezalim ve cinayetlerin şiddeti azalmıştır. Adapazarı ve civarı 1921 yılı Mart ayından Haziran ayı sonlarına kadar yaklaşık dört ay kadar Yunan istilasında kalmıştır.

Memleketin hakim unsuru olan Türk halkını imha ederek Anadolu'da saltanatını kurmak isteyen ve ancak bu düşünce ile bu meşum harbi devam ettirmekte ısrarlı olan Yunanlılar bu mezalimin yapılmasına sebebiyet vermiş olmak itibarıyla mesul sayılırlarsa da, icra kuvvetleri kendi askerlerinden ziyade yerli Rum ve Ermeni çeteleri olmuştur. Bilhassa ırza tecavüz hususunda pek ileri gidildiği yolunda ifadeler köylülerin yüzlerinden anlaşılmaktadır. Bu felaketin ortaya çıkması ve kendi kız ve karılarının isimlerinin tahkikat evrakına girmesini uygun görmedikleri için gizlemektedirler. Belirtilen zarar cetvelinde isimleri yazılmayan köylerin hasarları isimleri altında ayrıntısıyla yazılmış, cetvelde olmayan veya ilavesi gerekli görülen maddi hasar miktarı ayrıca cetvele ilave edilmiştir. Adapazarı kazası dahilinde yerli Rum ve Ermeni çetelerinin saldırılarına maruz kalan köyler hakkında mevcut vasıtalarla yapılan tahkikat sonuçları yukarıda belirtildiği şekildedir. Bu raporun bir nüshası İzmit Muhtarlığına gönderilmiştir.

ÖZET

Milli Mücadele döneminde Adapazarı ve civarının Kuva-yı Milliye hareketine katılması, Sivas Kongresi'ni takip eden günlere tesadüf eder.

Adapazarı kazasında ilk millî müfrezelerin kurulmasında yöredeki resmi devlet görevlileri ile halkın önemli katkıları olmuştur. Kuva-yı Milliye hareketini destekleyecek olan Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetleri Adapazarı, Geyve ve Hendek kazalarında kısa sürede kuruluşunu tamamlayarak faaliyete geçmişlerdir.

Kuva-yı Milliye'nin Adapazarı, Geyve ve Hendek kazalarında giderek genişlemesi, işgalci Yunan birliklerini ve işbirlikçilerini harekete geçirmiş; Yunan ordusunun desteğinde faaliyet gösteren yerli Rum ve Ermenilerin kurdukları çeteler bölgede terör havası estirmeye başlamışlardır. Yunan ordusundan maddî manevî destek alan Rum ve Ermeni çeteleri, bölgedeki otorite boşluğundan yararlanarak civardaki Türk köylerine karşı gasp ve yağmalama hareketine girişmişlerdir. Adapazarı kazasının 26 Mart 1921 tarihinde Yunan ordusu tarafından işgalinden sonra yerli Rum ve Ermeni çetelerinin gasp, yağmalama, öldürme, ırza geçme vb. hareketlerinde daha da artış gözlenmiştir. Yunanlıların ve işbirlikçilerinin Adapazarı kazasındaki bu sindirme hareketi 21 Haziran 1921 tarihine kadar yaklaşık 4 ay devam etmiş; bu tarihte Türk ordusu tekrar bölgede denetimi ele geçirmiş; Yunanlıları bölgeden uzaklaştırmıştır.

Yunanlıların yerli işbirlikçileri Rum ve Ermeni çeteleriyle bölge halkı üzerinde yaptıkları maddi-manevi tahribat, uzun yıllar tesirini gösterdiği gibi, hafızalardan silinmeyecek izler de bırakmıştır.

Bu makalenin hazırlanmasında büyük ölçüde Garp Cephesi Komutanlığı, İstihbarat Şubesi tarafından düzenlenen rapordan yararlanılmış; resmî kayıtlara geçen bilgiler kullanılmış olup, yöre halkıyla yapılan görüşmelerde bize anlatılanlar değerlendirmeye katılmamıştır.

SUMMARY

The participation of Adapazarı and its environs to Kuva-yı Milliye (National Independence Army) movement during the National Struggle 'era coincides with the days following the Sivas Conference.

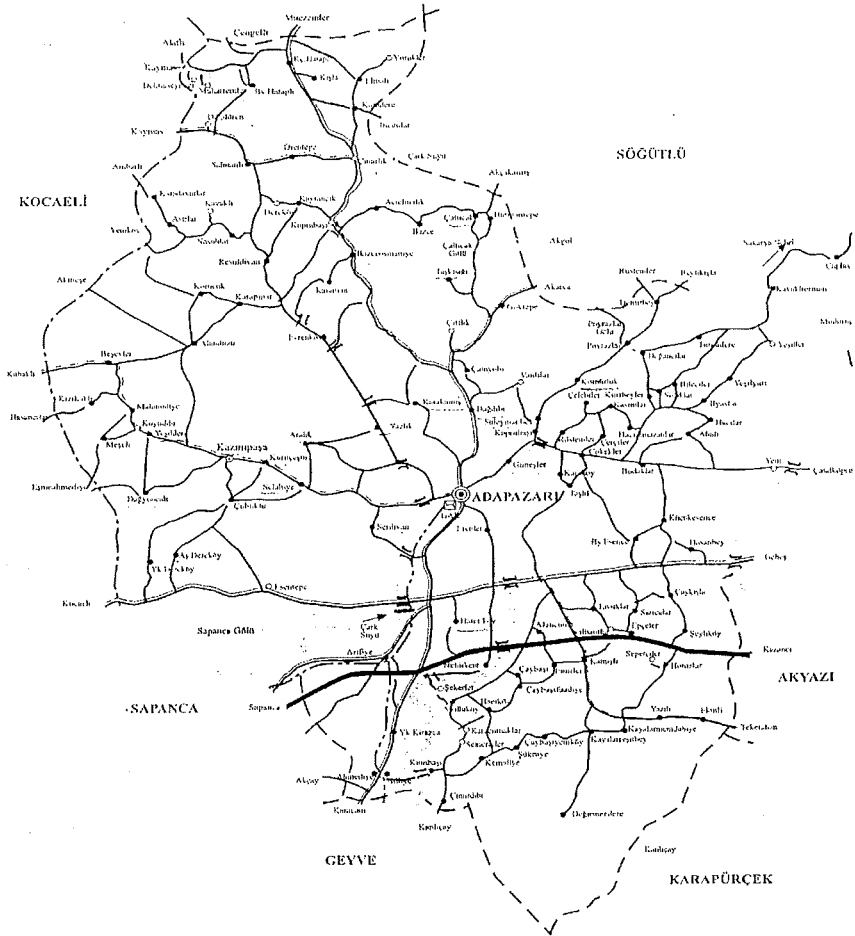
The local government officials and the people had important roles in the establishment of national platoons in Adapazarı district. Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetleri (National Rights Protection Associations) who would support the Kuva-yı Milliye had completed their establishments in the districts of Adapazarı, Geyve and Hendek in a short period of time and started to operate.

The development of the Kuva-yı Milliye in Adapazarı, Geyve and Hendek alerted the occupying Greek troops and their supporters: the local Rum and Armenian mobs, supported by the Greek army created a terrorist environment in the area. The Rum and Armenian mobs taking material and moral support from the Greek Army, initiated a movement of violence and plunder against the Turkish villages by taking advantage of the 'authority gap in the area. After the Adapazarı district was occupied by the Greek Army in March 24th, 1921, an increase in the violence, plunder, killing and raping, etc. of the Rum and Armenian mobs was observed. The suppression forced by the Greeks and their supporters in Adapazarı district continued about 4 months till June 21th, 1921, at this date the Turkish Army took control of the area and pushed the Greeks away from the area.

The material and moral damage caused by the local supporters of the Greeks through the Rum and Armenian mobs left a long lasting effect and unforgettable memories in the area.

While writing this article, the reports of the Intelligence 'division of the West Front Command are used in great extent, the information in '12'12' registers are evaluated and the '12'12s told by the local people are not included.

HARİTA -1-

HARİTA -4-

